

PROLETAREC

Slovensko Glasilo Jugoslovanske Socialistične Zveze

ŠTEV.—NO. 642.

CHICAGO, ILL. dne 1. januarja (January 1), 1920.

LETO—VOL. XV.

Upravništvo (Office) 3639 WEST 26th ST., CHICAGO, ILL.—Telephone, Lawndale 2407

NOVO LETO 1920.

Drugo novo leto doživlja človeštvo v miru. Novoletni članki velikih časopisov ne bodo letos govorili o grmenju topov, naznanjajočih izpremembo v koledarju, in izgubili bodo mnogo patetičnih prilik, ki so jim med vojno tako lepo služile — zlasti ob slavnostnih dneh in religioznih praznikih. Za gotovo vrsto časnikarjev je konec vojne velika nezgoda. Vojne pa je konec in na svet se je povrnil mir.

Ali se je res povrnil mir? Svet je hrepenel po miru vseh dolgih pet let, a ko se je zazdelo, da se vdano ponuja človeštvu, ga je odklonilo. Govori in piše se o miru mnogo in premnogo, a vse to zveni kakor zasmeševanje lahkovernih. Kje je v resnici mir? V nekaterih pogodbah, spisanih na papirju, o katerem je bilo že davno povedano, da je potrpežljiv. V življenju ga ni, ne v življenju narodov, ne v življenju posameznikov, razredov in drugih skupin. Ni ga, in tistega absolutnega miru, o katerem sanjajo ne-realni utopisti, želeči, da bi se prenesla fantastična nebesa na trdo zemljo, ne bo nikdar, ker je nemir in z njim spojeni boj neizogiben element življenja.

Mogoče je pač, da se izpremene oblike, da zamenjajo novi cilji stare, da se bojne skupine popolnoma pregrupirajo. Vse to je spojeno z razvojem in se je v teku časa že neštetokrat zgodilo. Mogoče je tudi, vsaj za gotovo dobo precej jasno spoznati smer tega razvoja in izpremembe, ki jih je pričakovati od njega. Nele da je to mogoče, temveč je tudi nujno potrebno, ker more le tisto stremljenje imeti zanesljiv uspeh, ki soglaša s tendenco razvoja. Vsako drugo je v naprej obsojeno na fiasko, pa naj izgleda nazadnjaško ali napredno. Nasprotno lahko neizmerno pomagamo razvoju, če se potrudimo, da spoznamo njegove zakone. Tedaj se lahko poslužimo tistih sil, ki nam jih daje priroda v svojih neštevilnih formah na razpolago.

Boji so bili, odkar je življenje, ali od začetka začetkov so se neprenehoma izpreminjali v oblikah, v namenih, v sredstvih in drugih rečeh. Kar se vekomaj izpreminja, ne more nenadoma postati stalno. Te izpremembe pojdejo dalje, morajo iti dalje, in njih glavna smer ostane enaka, kakršna je bila doslej. Treba je, da jo poznamo v preteklosti do današnjega dneva, pa lahko najdemo črto, držečo v bodočnost.

Zadnja vojna je porodila neštete superlative, ker je bila sama videti kakor nezaslišan superlativ. Bila je — tako se je lahko čitalo — izraz največje, dotlej nedosežene brutalnosti in surovosti, padeč človeštva v najnižje zverinstvo, grozota, kakšne še ni poznala preteklost . . .

Vojna je bila nedvomno strašna in prav malo povoda je dajala človeštvu, da bi bilo ponosno nanjo. Toda če bi bila res najvišja stopnja, vsega, kar je bilo doslej ničvrednega na zemlji, bi bilo to tako žalostno, da bi se mogel polotiti ljudi le obup. Ako je moglo človeštvo izza nepreglednih tisočletij razvoja pasti pod stopnjo svojega začetka, tedaj bi moralo biti vsako upanje v kakšno boljše življenje iluzorično. Česa naj bi se nada tedaj sploh še oprjela, če bi bil tak strašen atavizem mogoč? Kje bi bile garancije, da ne pride še strašnejši padeč?

Vojna je bila grozna, toda kolikorkoli je bilo po pravici izročeni hudih besed o njej, se vendar tudi z ozirom nanjo ne sme pretiravati v vseh rečeh. Vojna je bila taka, kakršni so bili pogoji zanjo v dvajsetem stoletju. In bili so pač zelo drugačni, kakor v dobi križarskih vojn, tisoč let pred Kristom, ali v času jamskega človeka. Mnogo je bilo divjaštva v tej vojni, ker je ostalo človeku še mnogo divjaštva iz preteklosti. Toda bili so časi na zemlji, ko je bilo divje in divjaško vse, kar je živelo. Razvoj pa vpliva uglajevalno in zbližuje ljudstva. Tudi če še ni vse človeštvo pobožanstveno in idealno združeno, ne more to dejstvo uničiti resnice, da gre razvoj za tem ciljem in da se mu, četudi počasi, vendar brez prestanka približuje. Mnogo je bilo divjaštva in barbarstva v zadnji vojni, toda v preteklosti ga je bilo več, neprimerno več, in kolikorkoli ga je še pred nami, ga vendar ne bo nikdar več toliko, kolikor ga je že bilo.

To je uteha, ki je tem potrebnejša, čim strašnejše so reči še danes. Iz najtemnejše noči gremo, sicer počasi, za vse plemenito čuteče ljudi vse prepočasi, vendar jasnemu dnevu nasproti. Doslej smo uzrli le prvo jutranjo zoro, ali v njej je nezmotljiva obljuba dneva. Tisti, ki hrepene po dobi, ko ne bodo krvave katastrofe, podobne zadnji svetovni vojni več mogoče, so lahko zadovoljni s to obljubo, kajti doslej spoznana tendenca razvoja daje jamstvo, da izgine

tudi iz bojov v bodočnosti tista okrutnost, ki jih je doslej karakterizirala.

Vojna, ki je za nami, je bila strašna, ker je bil vanjo zapleten skoraj ves zemeljski svet. Čutilo jo je vse človeštvo, tudi ono v takozvanih nevtralnih deželah, in njene posledice čutijo vsi narodi. Tudi to je v smeri razvoja, ki ima jasno, doslej le še vse premalo vpoštevano tedenco, da združuje male dele v velike enote, da posplošnjuje interese in da utrjuje vzajemnosti. Avstrija napove mali Srbiji vojno in naenkrat je pokonci ves svet. Ali res le zaradi male Srbije, za njeno obrambo in zaščito? . . . Zgodovina pozna mnogo krivic, storjenih celim narodom, ne da bi se bil kdo zganil za njih. poravnava. Avstrija bi bila lahko pogoltnila Srbijo s kostmi in dlako, in nihče ne bi bil potegnil meča za njeno svobodo, katere tudi najlepši članki o njeni pravici do neodvisnosti ne bi rešili; Avstrija bi bila lahko poteptala srbsko samostalnost, da ne bi bilo ostalo sledu po njej — če ne bi bila ekspanzija Avstrije ugroževala interesov drugih držav, če se ne bi razmere na Balkanu dotikale vseh velikih narodov.

Vojna je bila velika in vsled tega strašna, a prav ta ogromnost je najočitneje potrdila zraščanje interesov. Beseda o ligi narodov, ki je zadonela tekom grozne tragedije, izraža potrebo, da se praktično ugotovi tej tendenci razvoja. Wilsonove ideje o ligi narodov ni bila popolnoma jasna in zlasti ni dovolj vpoštevala mogočnih materialnih momentov, ker so vodili ameriškega prezidenta predvsem idealistični motivi. Ali temeljna misel, da se mora od dne do dne intenzivnejša skupnost svetovnih interesov izraziti tudi v neki skupni obliki in da se morajo partikularistični interesi podrediti splošnim, je bila zdrava in se mora plejalislej uveljaviti — če ne na Wilsonov način, pa drugače.

V tem trenutku pač izgleda, kakor da je liga narodov pokopana. V grob je ni položil šele ameriški senat s svojimi ugovori proti mirovni pogodbi. Pariška konferenca sama ji je vzela sposobnost življenja, ker je stala od vsega začetka v nasprotju z Wilsonovimi idejami o miru in o novih internacionalnih odnošajih. Večina na konferenci ni razumela, da je tekom vojne umrl stari svet in da se poraja nov, bistveno različen od prejšnjega. Ali nazadnjaški napor zastarelih diplomatskih možganov ne morejo ustaviti delovanja sil, ki so močnejše od njih. Vprašanje ni, ali hočemo nove razmere ali jih nočemo; prevzetnost človeške volje, ki misli, da lahko uredi svet, kakor se ji ljubi, je smešna. Ali spoznavamo prav zahteve razvoja in razmere, ki jih ustvarja, ali se znamo prav prilagoditi tem razmeram, ali znamo najti prave oblike za bistvenosti, ki so — to je glavno vprašanje.

Dejstvo je, da sili svet čimdalje bolj v enoto, ker postajajo njegovi deli čimdalje bolj odvisni drug od drugega. Iz svoje civilizacije ne

moremo nazaj v barbarstvo. Svojih kulturnih potreb ne moremo več žrtvovati nekdanji primitivnosti. Civilizacija in kultura pa ni setkana iz solčnih in luninih žarkov. Zeleza potrebuje in premoga, bombaža in volne, krompirja in banan, papirja in tiskarskega črnila in tisoč materialnih reči. Česar nimamo v svoji deželi, moramo dobiti od drugod, kajti modernoj življenje ne zna pogrešati ničesar, kar je mogoče doseči kjerkoli. Trgovina naše dobe mora biti internacionalna; ona potrebuje internacionalnih prometnih sredstev, urejenih internacionalnih odnošajev in izrazitih internacionalnih oblik.

Tem zahtevam razvoja se mora prejalislej umakniti vsaka nasprotna sila. Temeljna ideja lige narodov, Internationale ali kakorkoli se že krsti oblika, ki naj izraža skupnost interesov vseh narodov, je nepremagljiva, ne ke jo je zagovarjal Wilson ali Peter ali Pavel, temveč zato, ker imajo narodi skupne interese in ker zahtevajo ti interesi sami varnost, kakršne doslej nimajo.

To je vprašanje živega realizma in rešiti ga tudi fanatizem ne more. Kakor je očitno, da se tendenca po skupnosti ne da potlačiti, je tudi jasno, da hočejo posamezni deli živeti in uživati zavarovane pravice. Podrediti se morajo višjim interesom, utoniti ne morejo v njih. Človek daje občini, kar je potrebno, da more vzcvetiti, biti čista in lepa, spremljena za dobro vzgojo, za praktičen promet, za razvedrila; ali sam hoče biti deležen vseh koristi, ki jih more dajati skupnost. Narod lahko vstopi v svetovno zvezo, ali samega sebe ne more žrtvovati, svoje življenje hoče živeti.

Skupni interesi na eni strani, opravičeni interesi vsakega dela na drugi — to je problem našega časa. Kar ga rešuje, se imenuje solidarnost. Ne več kitajskih zidov, da ločijo narod od naroda, deželo od dežele, da razbijajo svet v drobne kose, obsojene na primitivno življenje "kakor je živel oče in ded"; ne svetovnega imperija, kjer gospodnje eden in so vsi drugi sužnji; ne izmišljene tvorbe kozmopolitizma, v kateri je vse uniformirano in reglementirano in se živa bitja izpremene v številke, temveč razumno, na potrebah osnovano razmerje med skupnostjo in njenimi posameznimi deli, to je bližnji cilj sedanje dobe. Temu cilju se približujemo kljub poizkusom reakcije, ki bi hotela ustaviti uro, kljub razplamčevanju fanatizma, ki strelja čez cilj.

Solidarnost bo označevala bližnje Novo leto človeške zgodovine. Čim razumnejše in zavrednejše bo delo za to idejo, tem prej se odpre novi koledar.

Socializem ne gre za odstranitvijo organizacije, temveč za organizacijo, ki bo boljše in popolnejše od sedanje.

Masaryk o socializaciji.

Dne 28. oktobra, na dan češke neodvisnosti, je imel predsednik čehoslovaške republike, profesor Masaryk v Pragi velik govor, ki se je bavil s sedanjim položajem v državi in z nje zgodovino izza revolucije. Masaryk spada nedvomno med najznamenitejše ljudi v Evropi, tudi za tiste, ki se ne strinjajo prav z vsako njegovo besedo, in tudi omenjeni govor je zanimiv, v prvi vrsti seveda za Čehe. V njem so pa tudi odstavki, v splošnem vredni uvaževanja, in med te spada brez dvoma, kar je dejal o socializaciji. Dasi se nanašajo njegove besede predvsem na češke razmere, je vendar v njih marsikaj splošno veljavnega, in zato podajamo ta del njegovega govora v naslednjem:

“Dejal sem že in ponavljam, da morajo biti reforme temeljite. Vsi govorimo o socializaciji. Socializacija v popolnoma abnormalnih razmerah, povzročenih od dolge vojne, je težka in odgovorna naloga. Odlični socialistični voditelji in pisatelji pravijo, da je v danih razmerah sploh nemogoča. Rad bi o tej stvari nekaj dejal.

Socializacija predpostavlja javno kontrolo vsega gospodarstva. Kakor se zahteva državni proračun, se mora zahtevati javni proračun vseh podjetij v državi, proračun produkcije in proračun potreb. Marx in njegovi pristaši so pravilno analizirali anarhijo novodobne produkcije; brez poznanja vseh gospodarskih sil, brez poznanja skupne produkcije in skupnih potreb ni mogoče uvesti uspešne socializacije.

Socializacija tudi ni mogoča, če se ne nauči mase delovnega ljudstva, če se ne nauči delavstvo razumevati ves proces produkcije in distribucije. Nikakor ne bi zadostovalo prisiliti takozvano buržvazijo z diktaturo na socializacijo. Nobeno nasilstvo ni blagodejno. To ne velja le za politično, ampak tudi za gospodarsko in socialno nasilstvo. Pri socializaciji tudi ne gre le za to, da se delavstvo udeleži vodstva podjetij. V normalnih razmerah ni najtežja stvar prevzeti že gotova podjetja, ampak pri tako globoko segajoči gospodarski in socialni reformi ne gre le za udeležbo pri upravi ali za prevzetje obstoječih podjetij, temveč tudi za uvedbo novih, ali pa vsaj za izpopolnitev in za uspešno izpremembo zavodov in vse gospodarske prakse in organizacije. Za produkcijo je treba podjetnosti, in podjetnosti je treba tem več, ker so vse države, ker je vsa Evropa vsled vojne na beraški palici. Če pravim “podjetnost”, ne mislim pri tem na spekulacijo in hiperspekulacijo, ki se baš v abnormalnih dobah tako bujno širi, ampak na ženialno izrabo danih pogojev in ustvarjanje novih bogastev. Ne gre, da se tako izrazim, le za socializem distribucije, ampak za socializem produkcije.

Če govorim o taki podjetnosti, ne pravim, da je primanjkuje delavstvu in da plava bur-

žvazija v njej. Nasprotno, če naj bom pravičen na obe strani, se moram potožiti, da trpi del naše buržvazije prav na pomanjkanju take podjetnosti. Če se ne motim, ima naša industrija, v primeri z industrijami zapadnih držav, še značaj rokodelske delavnice, ker je mlajša. Vem, da je v tem gotova prednost, toda vpričo obstoječe svetovne konkurence je v tem tudi velika slabost. Kakor se moramo politično povspeti, da dobimo svetovno obzorje, mora tudi vse naše narodno gospodarstvo, naša industrija, naše poljedelstvo, naša trgovina in naše bankarstvo postati svetovno v najboljšem pomenu besede. Vem, da smo imeli tudi v tem velik napredek, toda razmere novega svetovnega gospodarstva nas silijo, da opustimo podedovano gospodarsko drobnarjenje. Resnično podjetna buržvazija se lahko sporazume z inteligentnim, podjetnim delavstvom. Mene je v zgodovini nove dobe vedno presenečalo ravnanje dednega plemstva. Kako malo je francoska aristokracija razumela znamenja svojega časa, kako malo se je avstroogrska aristokracija naučila iz političnih in socialnih revolucij nove dobe. In pogostoma se mi zdi, da koraka buržvazija, takozvani veliki kapital po sledovih stare aristokracije. Tukaj velja beseda starega filozofa: “Tistega, ki hoče, vodi usoda, tistega, ki noče, vleče usoda.”

Problem socializacije zahteva zelo resnično premišljanje in dobro izobrazbo delavstva in kapitala. Toda namen socializacije ni zame le gospodarska naloga, temveč tudi moralna zahteva. Ne verjamem, da gre tukaj le za sam materijalizem; sicer pa prenašam lože materijalizem lačnega, kakor materijalizem prenasičenega.

Prosim, ne pričakujte od mene podrobnega programa socializacije. To je naloga nele vlade, ampak tudi parlamenta in predstavnikov delavstva in buržvazije. Tako važno je, da se zavemo tendence dobe in duha, iz katerega se morajo roditi socialne reforme. Poslanec Němec je pred kratkim naglašal, da so se v kratki dobi, odkar traja naša republika, na nekrvav način dosegle številne in važne socialne reforme. Mislim, da sprejmejo vse stranke z največjo iskrenostjo galslo temeljite socialne reforme brez preliivanja krvi.

Nočem se v tej zvezi izogniti problemu takozvanega boljševisma, in zlasti ruskega, ker ima zveza naše armade z Rusijo poseben pomen. Preživel sem boljševisko revolucijo v Rusiji. Opazoval sem jo prav iz bližine in opazoval sem jo z največjim zanimanjem, in povsem objektivno smem reči: Lenin razglša svoj komunistični program za pravi marksizem, toda Lenin se moti. Marx je preživel nekoliko stopinj svojega socialističnega razvoja. Vsekakor je treba napraviti razliko med dvojnimi marksizmom: Prvi je marksizem revolucionarnega leta 1848, komunističnega programa in prvega zvezka “Kapitala”, toda v svojem drugem stadiju je Marx

opustil revolucionarnost svoje mladosti in sprejel stališče evolucije, dokler se ni naposled Engels kratko pred svojo smrtjo izrecno in popolnoma odrekel te revolucionarnosti. Lenin in njegovi pristaši se torej sklicujejo na marksizem, katerega sta Marx in Engels pozneje sama opustila. Leninovski boljševizem je v resnici veliko bolj revolucionaren anarhizem ali eventualno sindikalizem, kakor pa socializem. Številne Leninove izjave iz zadnjega časa ne morejo poznavatelja reči glede na to pustiti v dvomu. Lenin se pa tudi sicer po krivem sklicuje na marksizem. Marx, to je resnica, postavlja delavsko maso ostro proti buržvaziji. Iz tega so pa Engels in Marxovi pristaši pravilno izvajali demokratično načelo večine. Lenin pa sprejema diktaturo proletariata v smislu manjšine. Kar se tiče proletariata v Marxovem smislu, sta Marx in Engels zahtevala delavca, ki postane naslednik Fichteja in vse nemške filozofije in znanosti, in ta filozofični proletariat naj bi prevzel vodstvo družbe od buržvazije. Marx je pričakoval od končnega preobrata in od diktature proletariata višjo stopnjo nele gospodarskega, ampak tudi kulturnega razvoja. Toda Lenin in njegovi pristaši respektirajo gospodarski in kulturni primitivizem nepismenega ruskega mušika. Lenin je zgrešil proti zakonu delitve dela in ni razumel, da zahteva ustanovitev nove družbe tudi novih političnih, gospodarskih in socialnih strokovnjakov. V svojih govorih priznava Lenin prav pogostoma, da delajo on in njegovi pristaši napake in da so se ob napakah učili, le da pomenijo te napake na tisoče in tisoče zastoj izgubljenih življenj. Vesten socialen politik se uči iz izkušenj vekov, znati mora črpati iz zgodovine, razumeti mora pravo tendenco razvoja, zlasti svoje dobe, in na takih izkušnjah mora graditi svojo stavbo, oziroma pripravljati starejšo stavbo. Leninova taktika spominja preveč na taktiko Ivana Groznega. Ruski boljševizem ni premagal ruskega carizma. Ne tajim in sam sem prepričan o tem, da so med ruskimi boljševiki idealni ljudje, tudi teoretiki so med njimi, niso pa dorasli svoji nalogi: Današnja Rusija in njena obupna gospodarska anarhija, splošna beda in lakota oporekajo leninovskemu boljševizmu. Z eno besedo: V ruskem boljševizmu ne vidim pravega marksizma, in kolikor je marksizma, je prej njega zanikanje, kakor njega potrdilo, kakor se mi sploh zdi, da ni ta vojna s svojimi posledicami verifikacija marksizma, ampak njega zanikanje. Gotovo opaža vsakdo, da je vstal boljševizem v Rusiji po vojaškem porazu, posebno kakor v Nemčiji in na Ogrskem, torej v premaganih deželah. Za psihološko razumevanje je to zelo ugovoren moment.

Pri nas se obsoja boljševizem večasi kot neslovanski in neruski. Jaz pa mislim nasprotno, da je Lenin Rus, in sicer tipičen Rus, četudi se je navžil nemškega socializma.

Pri nas bi bil boljševizem neorganičen. Bilo bi nepravilno prenašati k nam ruske programe in metode, nastale v posebnih in popolnoma ne-normalnih razmerah. Naše delavstvo ima višjo izobrazbo, ima drugačne izkušnje in naloge, kakor rusko, in zato ne more posnemati ruskega zgleda. Toda boljševiški komunizem smatram načeloma za nemogočega.

Povsem drugega značaja je politična in taktična intervencija proti boljševizmu. Bil sem in sem še proti intervenciji v Rusiji in na Ogrskem. Vsak narod mora v težkih krizah pomagati sam sebi, in Rusija preživlja težko in veliko krizo. Te krize ni povzročil le boljševizem, temveč stoletni razvoj. Leninov boljševizem je posledica romanovskega carizma. Proti ruskemu boljševizmu ne pomaga vojaška barijera sosednih manjših držav v Evropi. Boljševizem se more moralno premagati s socialnimi reformami in z vzgojno politiko. Od srca želim Rusiji hitro okrevanje, želim mogočno Rusijo, toda demokratično. Rusiji moremo najbolje pomagati, če pomagamo sebi. Resnična češka in slovanska politika bo podpora in pomoč za Rusijo in za slovanstvo.

Za socialne reforme, kakršne zahteva premišljen in znanstveno utemeljen program socializacije, je treba delavnosti vseh, povsod in v vsem. Delavnost pomeni čut odgovornosti napram dnevnemu takozvanemu podrobnemu delu. Vojna in njen revolucionarni romantizem ovirajo v znatni meri povratek v navadne tire. Upajmo, da premagamo to nervoznost.

Računam s tem, da se boljševizem ne vzdrži. Ali iz njegovega padca ne bomo izvajali razlogov za reakcijo. Vem, da se je politika doslej zibala med skrajnostmi. Mi za svojo državo moramo imeti premišljen reformen program, in po njem bomo mirno in stalno napredovali, naj se boljševizem v Rusiji vzdrži ali ne. Razmeroma daljše trajanje boljševizma v Rusiji bi moralo prav konservativnim politikom odpreti oči.

Problem je preresen, da bi smel na svojem mestu pripustiti kakšen dvom. Zato izjavljam izrecno, da nisem proti socializaciji. Vojna in iz nje nastala socialna revolucija ne dovoli nikjer nerušenega vztrajanja predvojnega socialnega reda. Saj smo vendar že prav temeljito poddržavljeni. Seveda, prav to poddržavljenje nas lahko pouči, da ni poddržavljenje vedno socializacija.

Neizogibno bo, da se študira problem socializacije bolj resno in točno, nego se je študiral in analiziral doslej. Ne ugaja mi, da ne pridejo številni pristaši in nasprotniki preko samega gesla. In zlasti se ne sme delavstvu toliko obljubovati. Dvomljivo je, če bi se delavcem v prvih stadijih socializacije bolje godilo, kakor pod kapitalističnim režimom. Ni izključeno, da bi se mu godilo celo slabše. Socializacija zahteva žrtev ne le od kapitalistov, ampak tudi od delavcev. Saj gre za velik princip, za prelom vekov,

o katerega možnosti ne more odločati momentani dobiček bodisi tudi vseh.

V prehodni dobi — in ta lahko traja precej dolgo — bi bilo stanje gotovo mešano, nele v poljedelstvu, ampak tudi v industriji. Socializacija se ne more izvršiti takoj in v vseh strokah, ampak stopnjema, in stroka za stroko.

Za to stopnjevanje je potreben točno formuliran program. To že zato, da nastane za vse, tudi za podjetništvo, gotovost. In razume se, da bi moral biti socializacijski program mednarodno dogovorjen. Tudi to ima za tempo napredka velik pomen.

Realni socializacijski program ne sme pozabiti na socializacijo vzgoje. O tej socializaciji se ne govori toliko, toda brez nje ne bo gospodarske socializacije. Dosedanji poizkusi za takozvano populariziranje vede so le en del naloge, ki čaka resnično demokratična ministrstva izobrazbe. S socializacijo vzgoje se zavaruje družbi ustvarjajoči individualizem, močan po vzgoji, močan po požrtvovalnosti. Še enkrat moram naglasiti, da zahtevajo socializacijske reforme naravnost matematično uvaževanje. Treba bo pridno opazovati uspehe posameznih socializacijskih poizkusov in je primerjati s prejšnjim stanjem. Ni dovolj, da se delajo iz abstraktnih gesel razne dedukcije, ampak ravnati se moramo po lastni izkušnji, s spoznavanjem lastnih domačih razmer . . .”

Velik del tega, kar je govoril predsednik Masaryk v češkem parlamentu, ima skoraj enak pomen tudi za druge države, zlasti pa za Jugoslavijo, ki se nahaja gospodarsko še v mnogo slabšem položaju, kakor Češka, kjer je podjetnosti v tem smislu, kakor govori o njej Masaryk, neprimerno manj in kjer je razvoj industrije le tedaj zagotovljen, če pride iniciativa od splošnosti, ne pa da se čaka na dobro voljo posameznikov, ki gotovo ne bodo gledali na skupne interese naroda, ampak le na hiter in izdaten profit. Izkušnje iz vojnega in povojnega časa so v tem oziru skrajno žalostne. Materijalno grabeštvo se je tudi v Jugoslaviji razvilo, da ne bi skoro moglo biti hujše. Po poročilih, ki jih imamo, cvete na kmetih enako bujno kakor po mestih, in če vzamemo k temu še fatalizem in brezbržnost, ki sta zlasti po nekaterih krajih doma, bi imeli pred sabo prav žalostno bodočnost, če se ne bi našla sredstva, ki odpravijo to zlo. Pri tem pa moramo imeti pred očmi tudi dejstvo, da nam primanjkuje tudi inteligentnih moči skoraj na vsakem polju veliko bolj, kakor Čehom, in le dobra, smotrena organizacija more preprečiti prehude posledice tega fakta. Državna iniciativa bo vpriči tega položaja v Jugoslaviji absolutno potrebna, ali pri tem je treba resno skrbeti, da bo ta država res demokratično organizirana, enako upravljana, in da bo demokracija v njej zadostno zavarovana, zakaj v nasprotnem slučaju se izpremeni državna avtoriteta iz blagoslova v bič za ljudstvo.

Kdo pravi, da je politična akcija bankrotna.

V raznih člankih, ki smo jih objavljali od časa do časa, v "Proletareu" v zvezi z nastopanjem tukajšnjih sindikalistov in komunistov, ki jemljejo vse po ruskih razmerah, smo se vedno in vedno sklicevali na to, da se program, ki so ga sprejeli ruski boljševiki v Moskvi, ne more vporabljeti v vseh deželah enako, ker je treba jemati razmere v poštev, če hočemo, da ne škodimo končnemu cilju. Naši kričarji so se nam rogali in nas zaradi te trditve pri vsaki priliki okepevali s kontrarevolucionarji. Njih zagriženost in fanatizem sta šla tako daleč, da so vsak delavstvu neugoden položaj pripisovali enostavno nam. Sedaj imamo v rokah list, ki ga je pisal meseca marca t. l. svojim nemškim sodrugom Karol Radek, boljševiški pisatelj in desna roka Lenina, in ki jasno priča, da smo bili vso dobo terorističnega pritiska v pravem, kajti njegov list potrjuje naše trditve popolnoma. Kritiko, če je vsled tega Radek še pravi in čisti boljševik, prepustimo našim kričarjem.

Radek piše nemškim sodrugom sledeče:

"Pravite, da so postali hamburški sodrugi vsled odloka, ki ga je zavzel naš komunistični zbor z oziroma na volilni bojkot napram narodnemu predstavništvu, zelo ponosni, in da vidijo v nasprotnem mnenju Rose Luxemburgove in Karl Liebknechta čudno iznenadenje, nekakšne znake oportunitizma.

Žal, da stvar ni tako enostavna, kakor bi jih radi imeli! To vprašanje se ne da razvozljati na primer kar takole: "Mi smo zavzeli svoje stališče glede diktature sovjetov — ergo moramo bojkotirati narodno predstavništvo, ker so tudi boljševiki zatrli svoje."

Predno preidem dalje v zadevo, bi vas rad spomnil na sledeče: Ko so meseca oktobra naši avstrijski sodrugi dobili prvo vest o izbruhu revolucije, in so se napotili v domovino, sem po nalogu našega centralnega odbora govoril z nekaterimi voditelji vojnih ujetnikov.

V centralnem odboru smo prišli namreč do soglasnega zaključka, da je vprašanje o udeležitvi ali neudeležitvi volitev v narodna predstavništva v tej ali oni deželi odvisno od stopnje razvoja revolucije, bodisi med Ogri, nemškimi Avstrijei, Čehi, Jugoslavnimi itd., v času, ko je to vprašanje na dnevnem redu.

Mislím, da sté imeli dovolj prilike opazovati, da nisem ne jaz, ne Bela Kun, Muna ali Toman pripadnik oportunitizma. In še več, ker vem, da imate posebno zaupanje v Lenina, vam lahko sporočim, da ni, ko sem ga informiral o rezultatih te diskuzije, le popolnoma soglašal z menoj, temveč me je tudi prosil, naj sporočim, vsakemu avstrijskemu vojnemu vjetniku, ki se je vračal v domovino, da se človeku pri začetku revolucije ni treba posluževati taktike, ki so se je posluževali boljševiki šele tedaj, ko so zmagali. Človek se ne sme dati zavajati od

iluzije, da mora biti, ker je majhen del revolucionarne mase vsled izkušenj, previdnosti ali enostavnih občutkov postal zrel za tako ravnanje, vsled tega zrela vsa masa za to.

Da sem si glede na te osebne vidike enkrat za vselej na jasnem, sem enkrat razgovarjal o tem problemu z vseh vidikov s soodr. Liebknechtom, on pa se je nasmejal in dejal: "Veš, ko vstanem iz postelje, sem nasprotnik sodelovanja pri volitvah, v posteljo grem pa kot zagovornik volitev. To se ponavlja vsak dan." O Liebknechtu gotovo ne boste mislili, da je zaradi tega vetrnjak, temveč si boste skušali razložiti, da ni problem tako enostaven, kakor se morda vidi na prvi pogled.

Kaj je pravzaprav na dnu tega vprašanja?

Buržvazna demokracija in parlamentarizem so bila vedno sredstva pobude, zbiranje in organiziranje mas; in dosega reform, ki izboljšujejo razmere, v katerih žive množice, jim dajejo priliko za mišljenje, to je za nekaj drugega kakor vsakdanji kruh. Anarhisti in sindikalisti trdijo, da smo mi na napačni poti, in da so oni v praven. Pri tem kažejo na drugo Internacionalo, češ, da je bila ta rezultat parlamentarne demoralizacije.

To seveda ni tako, kajti dokazi so tukaj, da niso v tej vojni padli le socialisti, ampak tudi sindikalisti in anarhisti kot Jouhaux, Cornelissen in Kropotkin. Ti so padli v taki meri, kakor Legien in Scheidemann. Internacionala ni padla, ker je parlamentarni kretinizem dobil premoč, ampak parlamentarni kretinizem je dobil premoč iz vzrokov, vsled katerih je padel; to je vsled tega, ker ni bil delavski orazred v mirni dobi od leta 1890. sem revolucionaren in ni razvijal (tudi ni hotel razvijati) revolucionarnih bojov, vsled česar tudi ni imel moči, da odvrne vojno.

Parlamentarni oportunizem je bil rezultat te mirne dobe, ko je delavski razred polagal vse nade v reforme — toda to stanje vendar ne pomeni, da ni oportunizem utrdil zaljubljenosti v reforme in je vsled tega postal padec še popolnejši.

Le vplivu anarhistov in sindikalistov je pripisati — zlasti med mlajšimi sodrugi — da gledajo na nas, kakor da smo postali sovražniki parlamentarizma vsled golega razočaranja, pa da smo postali sovražniki parlamentarizma vsled golega razočaranja, in smo vsled tega "iznašli" posebni sistem sovjetov.

Kje je parlamentarizem potreben in kje odpada?

Gotovo se boste spominjali, kako sem v mesecu marcu pretečlega leta na nemški strankarski šoli v Petrogradu dokazoval vam in vašim tovarišem z ozirom na poročilo strankinega zbora, da je Lenin predložil v resoluciji z ozirom na možnost situacije točko, ki daje boljševikom izhod za vporabo parlamenta.

Takrat sem predložil vsem navzočim vprašanje, zakaj je to Lenin storil vzlic temu, da so boljševiki malo prej razpustili narodno skupščino. Takrat niste mogli razumeti tega, in jaz sem tolmačil: Dasi so v prvih mesecih revolucije boljševiki tvorili manj-

šino delavskega razreda, so vendar delali na to, da se vse narodne sile prenesejo na sovjete. Istočasno so zahtevali seveda sklicanje narodne skupščine.

Kautsky misli, da so boljševiki v teh časih nameravali pridobiti v tej skupščini večino. Ta zaključek je napačen. Resnica je le, da so bili dalekovidni, pa so gledali v bodočnost, ko bodo dobili res večino, ki ima priti iz sovjetov. To je bil vzrok, da so agitirali za sovjete in narodno skupščino z namenom, da porabijo v njem na ta način svoj program in strankin boj, kot sredstvo za pobudo mas in pridobitev njih priznanja idej za diktaturo.

Ko so boljševiki dosegli politično moč — prej kakor so pričakovali — se niso mogli akomodirati v okvirju narodne skupščine, in se tudi ne bi bili mogli, če bi bili imeli v njej večino, katere, kakor veste, niso imeli, pač pa so imeli za seboj večino kmečkega ljudstva, ki je pričakovalo od njih zemljo.

Boljševiki so razpustili narodno skupščino nele zaradi njene forme, ki je bila vsled pomanjkljive boljševiške organizacije na kmetih in napačne identifikacije levih socialnih revolucionarjev, boljševiških, z desnimi socialnimi revolucionarji, boljševiškim nasprotniki — to je vsled pomanjkanja inteligence — v nesoglasju zresničnimi aspiracijami ljudskih mas.

Če bi bilo to edino vprašanje, bi bili boljševiki lahko napovedali nove volitve. Toda pravi vzrok je bil v tem, ker je kazalo, da parlamentarizem ni mogel biti sredstvo socialistične konstrukcije. Gradnja socializma zahteva kooperacijo delavcev v tovarnah s tehničnim štabom, kooperacijo ročnih in duševnih delavcev v sovjetih za razne konkretne svrhe. Parlament zastopnikov raznih bojujočih se razredov ne more biti krona ali sinteza vseh sovjetov; biti mora telo, predstavljajoče razred, ki gradi socializem, to je, proletariat in organizacije, ki to grade, delavski sovjeti.

Parlamentarizem smo zavrgli, ne zato, ker smo bili razočarani (kakor trdijo sindikalisti in anarhisti), (tudi naši boljševiki trdijo to, op. prevajalec), temveč, ker je bil neporaben za cilj, kateremu se je zmagujoči proletariat posvetil, to je socialistični konstrukciji. Parlamentarizem je bil potreba, kolikor je bil nujen za pobudo in pridobitev delavcev. Nepotreben je postal, čim je nastopila potreba gradnje socializma samega, to je socialističnega gospodarskega reda. Toda če bi bil delavski razred za dalj časa poražen, kar bi pomenilo, da ga je treba zopet zbirati in organizirati, nam bo parlamentarizem zopet potreben in vstopili bomo zanj tem bolj energično, čim večji bo pritisk zatiranja našega gibanja, našega tiska — sploh, čim bolj bo postalo naše gibanje predmet persekucije.

In ravno vsled tega je Lenin meseca marca 1918 po velikem porazu na polju zunanje politike v Brest Litovsku računat s slučajnostjo začasne zmage sovražnikov in je sodrugom dokazoval, da mora biti parlamentarno vprašanje za nas odprto, da se poslužimo vseh njegovih metod in jih izrabimo z namenom, da pridemo zopet na površje.

Spominjam se, kako velik vtisk je naredila na nemške in avstrijske študente ta prevdarnost in elastičnost Leninova, ko sem vam pokazal, kako mora biti socialistična taktika dialektična.

Toda vino mladonemške revolucije je šlo vsem našim pripadnikom v glavo. Vi ste meseca decembra mislili, da morete v kratkem času obiti vse te žave in ovire. Zato ste nastopili za bojkotiranje parlamentarizma, to je volitev. Zahtevali so, naj se porabi tribuna narodne skupščine v korist naše agitacije. Ko sem prišel v Berlin pred strankarski zbor, sem bil popolnoma njih mnenja.

Ali čim sem opazil prevladajoče razpoloženje v organizacijah, sem spoznal, da ne bodo, četudi so imeli prav, mogli priti na površje. Stranka (Spartakovec) je bila ravnokar porojena in njeno članstvo, ki je prišlo prvič skupaj, je prvič občutilo potrebo, da zariše ostro črto med sebe in zunanji svet. Dan je bil njihov. Toda voditelji spartakovcev so vedeli, da ne bodo zmagali; prav dobro so tudi razumeli revolucionarne vzroke nastopa za bojkotiranje volitev; vzlic temu so drugo za drugim nastopali v javnosti za volitve.

Zakaj so tako nastopali? Zato, ker so mislili takole: Ako se ne bodo reči razvijale naglo, če ne bodo mogli prodreti z odpravo narodne skupščine, se bo gotovo treba udelžiti občinskih volitev, volitev v narodno skupščino, volitev v federativnih državah ali v bodoči Reichstag.

Ravno sedaj, ko to pišem, ne vemo kako naglo se bo razvijala revolucija. Kakor sem že večkrat pisal v ruskem časopisju, in kakor sem vam dokazoval na mojih predavanjih v strankini šoli, sem prepričan, da bo razvoj revolucije v zapadni Evropi vsled jakosti buržvazne organizacije in pomanjkanja revolucionarnega zaveznitstva delavcev, kakršno je bilo v Rusiji v kmetskem ljudstvu počasen. V teh razmerah bi bilo popolnoma nespametno zavreči možnost, da se porabi vsako, bodisi še tako majhno sredstvo za dosego revolucionarne socialistične organizacije in agitacije."

Tako Radek, desna roka Lenina. Ne moremo sicer podpisati vsakega njegovega nazora. Ali on je boljše in za naše boljše je bil vedno avtoriteta. Ali bodo naši ultraradikalni papagaji, ki poskušajo v svoji neumni imitaciji posnemati z lupino in jedrom vred vse, kar pride iz Rusije, posneli tudi to, kar jim svetuje Radek? Dvomimo!

Bojovník Ivan Cankar.

(Konec.)

In kakor je težavno, zajeti vse njegovo delo, mnogobrojno in raznoliko, v eno samo posodo, vendar je ena beseda, ki ga označuje, kakor nobena druga: bojovník! Da, povedal sem že, boj je bil njegov pravi element, njegov spiritus agens, ki ga je nosil in dvigal, ozračje, v katerem je dihal in se življal, trpel, ljubil in umiral. Vse njegovo življenje — neprekinjena borba: socialno in idejno. Ko je pri-

šel iz ljudske šole na Vrhniki v ljubljansko realko, iz malih slovenskih razmer, sin revnega krojača, neboljen študentek, ki mu je v svojih delih zapustil toliko najlepših spomenikov, o se je polagoma jel širiti svet njegovih sanj, misli in hrepenenj, ki so se mu trgala v prsih za svoj izraz in je začutil polagoma in tipajoče, s tihim svetotajstvom, kakor mati svoje dete nerojeno, v sebi to najsvetejše poslanstvo, ki more biti dodeljeno človeku, poslanstvo umetnika, — že tedaj se je odločilo, da je borba, težka in viharna, delež njegov. Zakaj umetnik in družba, duh in materija — nespravljiva borba od vseh vekov. In šel je na Dunaj stradat in ustvarjat. Tam ni izdal samega sebe, ni se zatajil in izneveril. Čutil je, da je neskončno večje važnosti, da pove in izrazi tisto, kar nosi v sebi, nego da bi predragoceni čas tratil z delom, ki bi nekoč služilo njegovi telesni udobnosti. Zato se ni zapisal praktičnemu poklicu, ni postal ne doktor ne profesor, marveč je verno sledil poklicu svoje duše, poklicu, ki je nečuden in brezpraven, med Slovenci, poklicu svobodno ustvarjajočega pisatelja. In v časti je služil ta svoj stan in s ponosom in bil mu je zvest do konca. A vedel je dobro, da je poklic umetnika najtežji, najproblematičnejši med vsemi. Saj je sam dejal, da je vsaka umetnost kritika dobe in rodu in da torej ni prijateljske sprave med umetnikom in družbo. In Cankar, on ni bil človek kompromisa. Zato pa sta se doba in rod temeljito maščevala nad svojim kritikom: rod, ki ga je obsodil v prisilno pomanjkanje in glad, doba pa po svojih zagovornikih, recenzentih, ki so, nevredni velikega pisatelja, udrihali po njem s koli in klepetavo budalostjo in ki jim je on postavil v "Beli krizantemi" lik, dostojen Ivana Cankarja.

Tako je živel na Dunaju, slovenski literarni parija. A še je bil ujet vase, še je bila njegova oseba os in žarišče vsega, ko je pisal "Vinjete", knjigo umetniških kapric in briljantnih feljtonov, "Knjigo za lehkomiselné ljudi" in druge. Hrepenenje po domovini ga je pojilo, netilo in mu dajalo pogon, ko je ustvarjal "Križ na gori", knjigo vere, upanja in ljubezni, mrko sliko "Na klancu" in obupne "Tujece", vse dela, ki bi jih mogli nazvati trilogijo njegovih tedanjih umetniških razpoloženj. Tujec je bil, z raztrganim, razkljuvanim srcem, z ranjeno ljubeznijo, boleznim hrepenenjem po rodnem domu. In življenje je bilo po njem, udarjalo je besno, grobo in neizprosno; kovalo mu srce, kovalo mu zavest. Njegova duša je postala trudna lastnega bogastva, lastne bolešne ljubezni, sanj in hrepenenj in mladosti, že je vsa zakoprnela, da bi se razlila iz prsi preko teh zamazanih in bednih, brez konca bežečih dunajskih predmestij s svojo enakomerno pesmijo dela in trpljenja, neprekinjeno borbo za obstanek in mrvice kruha. Vzbudila se je v njem vest, vest dvajsetega stoletja — ta neizprosna socialna vest; zagnezдила se je misel v njegovo lobanjo, tista težka in svinčena misel, ki ne daje človeku pokoja ne podnevi ne ponoči ter ga je spremljala kakor zlovešča in grozna senca in padala preko vseh del in vseh dni njegovih, ki so se utrinjali v zrealu teh del... Razširil se mu je pogled in je segel vseokrog; njegovo uho se je po-

ostrilo in ni čulo samo zvokov v lastnem srcu, marveč potisočrjeno tudi tiste, ki so se glasili krog njega, iz bede, obupa, iz globin. Pod svojim oknom, sredi mrkega, visoko zazidanega dunajskega dvorišča je začul ob velem, zaprašenem kostanju, ki je sahnil brez cveta, pretresljivi spev Mařenke, bolehnice, v mladosti ostarele, bedne češke deklice, ki je v tej dunajski ječi brez zraka in solnca pela pesem svojega pomladnega hrepenenja po zeleni Moravi:

Louka zelená, neposekaná...

In šel je s svojim prijateljem v "Hišo Marije Pomočnice", to veliko dunajsko otroško bolnico, stal je zvest in ljubeč ob strani umirajoče "Nine" ter je bil priča njenim skrivnostno-težkim vizijam. Hodil je po Ottakringu in Hernalsu in, glej, vsevprek je srečaval ljudi, mrkih, velih, izsušenih lic, z izmozganimi telesi, izrabljenimi od dela, dekleta, s povešenimi, ugaslimi očmi, otroke, prezgodaj ostarele, blede in jetične, ki jim je fabrika izpila zdravje in kri in ubila njih nežno, neveselo mladost. Kako, ali je mar samo na Dunaju tako, v tem od Boga prokletem babilonskem mravljišču? se je vprašal njegov duh. In ozrl se je v domovino, prisluhnil je v slovensko vas. Pa jih je zagledal idoče "Za križem", to žalostno procesijo sključenih romarjev, betežnih, od zemlje zarjavelih, od pota razbrazdanih, od naporov izmozganih, pevajočih enakomernim, ubitim, v srce segajočim glasom težki refren svoje molitve:

Marija, k tebi uboge reve,
mi zapuščeni vpijemo...

Takra pa se je dvignil v njem besen gnjev, trpka žalost, protest do neba, silen, žgoč žolč mu je zalil vso dušo. Kakšna ničvredna družba je to, ki trpi to bedo in krivičnost, kakšen je ta njen bogokletni ustroj, ki deli z brezdanjim prepadom uboštvo in bogatstva, delo in brezdelja? Kakšna zločinska pravica je to, kakšno nesmiselno protislovje, ki nudi nemu vse, drugemu nič? Treba je iztrebiti, požgati s koreninami vred ta veliki socialni greh. Vse se je gnetlo tedaj v njem, upiralo se, kričalo, borilo in iskalo svojega novega izraza. Vrgel je v svet "Hlapec Jerneja in njegovo pravico". Vrgel je v svet svojo pravico, tisto, ki ni zapečatena v plesnivih bukvah, marveč zapisana v živem človeškem srcu, tako preprosta in jasna, da je ne doumejo pismouki in farizeji. Pravica, ki ti daje kot lastnino to, za kar si se boril, trpel in roboval vse svoje življenje. Takšne pravice je iskal hlapec Jernej in je ni našel na tem svetu.

"Hlapec Jernej" pomenja nedvomno višek Cankarjevega umetniškega ustvarjenja in je najsijajnejši razmah njegovih literarnih in idejnih vrlin. "Hlapec Jernej" je knjiga nad knjigami. Kakor lok se pne ta zgodba svoji katastrofi nasproti. Niti ene besede ni, ki bi bila odveč. S klasično monumentalnostjo so izrezani ti arhitektonski lapidarni stavki. Najbolj brezosebna Cankarjeva knjiga je "Hlapec Jernej".

Tako se je Ivan Cankar v polni moči in zavesti svojih sil, po mnogih borbah nezmagan od družbe in njenih glasnikov, marveč triumfator in ljubljene mladine povrnil v domovino, kjer si je na Rožniku

ustanovil svoj novi solnčni dom. On, ki ni bil človek javnosti, ki jo je mrzil — kot ona njega, temveč raziskovalec notranjih svetov in najsubtilnejših lepote njihovih, je nastopil celo v javnosti, zasedel govorniški stol in stopil na politično tribuno; kajti tako zelo je ljubil gibanje in boj. In pisal je vmes in delal ter bogatil kakor iz neizčrpne vrele leto za letom naš književni trg. Še se je blestela njegova beseda v predrzni mavrični lepoti, še se je njegov stavek razložil sredi kupa popisanega papirja. Še se je boril z družbo s svojim nezaslišanim, v dno duše palečim sarkazmom, z gnevapolnim smehom, z družbo, ki mu je, površna kakor je, očitala nihilizem, pesimizem, brezdromovinstvo in se je v drami in noveli rogal tem njenim plehkim naziranjem. Še je bil puntar in revolucionar, svoboden, dionizijski duh, a glej, čisto rahlo in neopaženo je postajala njegova beseda od dne do dne tišja in vedno tišja. Kam se je zagledal prorok, kaj se je jelo dvigati iz podzavestnih globin njegovega srca? Ali se je bil utrudil ta večno sveži, drzni in neugnani bojevnik? Ali je zaslutil od daleč, tam za obzorji, uro, težko in usodno zanj in za njegov narod, prvo neslišno bobnenje daljnega viharja, krvave nevihte, ki se je bližala jadrno in neodvratno temu bednemu človeštvu? Sklonil se je Ivan Cankar preko svoje duše in jel je prebirati njene najtišje misli in sanje. Spomnil se je nase, svoje odbegle mladosti in nam pričel pripovedovati svoje življenje, kakor še nihče pred njim. Spet nam je vstalo pred očmi lice njegove matere, ki je živelo v njegovem srcu in njegovih delih, kakor nobena slovenska mati. V zagonetno, nadzemesko lepih prizorih nam je razgalil najtišje in najčistejše hrepenenje svoje mladosti, ki ga je krstil "Lepa Vida". Nam, sodobnikom tega šumnega, vse preglasnega časa, ni dodeljeno, da bi popolnoma in nekaljeno uživali vso daljno in neoskrunjeno lepoto teh vizionarnih dramskih slik. "Lepa Vida" je pisana za bodočnost, labodji spev največjega slovenskega dramatika, ki ga bodo globlje pojmovali šele tisti, ki pridejo za nami; današnji gledališki oder — oder operet in predmestnih burk — še ni dovršen dovolj, režijska umetnost še ni dozorela, da bi nam izčrpno predočila vse slutene lepote tega dela.

In ko se je potem razlil ta krvavi hudournik preko Evrope in zapletel v svoj vrtinec narode in ljudstva, takrat je stal Ivan Cankar z eno nogo že na drugem svetu. Samo šepetajoče so mu še prihajale besede iz srea, kakor da ne govori več živim zemskim ljudem, marveč se pogovarjajo z onim drugim, Neznamim, kakor njegov bebec Martin z Jezusom, kakor se umirajoč človek pogovarja s tistim, ki neviden stoji ob poslednji uri kraj postelje. Tehtal je to zločinsko klanje narodov s težkim otožnim smehljanjem, brez smeha in zasmeha, in nam iz svojega religioznega, vseljubečega srea povedal par tolažilnih besed v slovo. Z eternimi, nadzemskimi "Podobami iz sanj" se je poslovil od nas. Ko smo po tej vesoljni žaloigri praznovali Slovenci svobodo, odkupljeno s krvjo in tisočletnim trpljenjem, je sredi najglasnejšega krika naših radosti izustil on, naš največji bojevnik za svobodo, resnicio in pravico, on,

glasni šumni sarkast, svojo najtišjo besedo v življenju, ki je skoro neslišno in skrivnostno šepnil svojemu prijatelju: "Jaz bom umrl".

• • •

Še je svež njegov grob — kaj bi s tem grobom danes? Saj nam je vsem, kakor da ni umrl, ko v vseh nas še živi njegovo življenje. O, to je skrivnost tega življenja: hraniti v sebi to življenje, da ne umre, marveč se bogastvo te dedščine, varno shranjeno in čuvane, razplodi v tisočeren sad. Da, to je skrivnost: Mi vsi, bojevniki — sezimo si v roke na tem grobu!

DR. S. F.:

Goriška.

(Nadaljevanje.)

Dohodki poljedelstva so znašali po statistiki iz leta 1914. in po takratnih cenah nad 30 milijonov kron.

V goratem delu dežele je bila razvita živinoreja, v goriški okolici pa sviloreja, ki je pa v zadnjem času pojemala.

Tudi obrt je uspevala precej dobro, zlasti stavbinska, kamnarska, čevljarška in mizarska. Slovenska industrija je bila še mlada. V slovenskem delu Goriške je bilo 48 industrijskih obratov, nevšteviših onih v mestu Gorica. Slovenci so imeli največ opkarn, več usnjarn, čevljarško zadrugo v Mirnu, nekoliko lesne industrije in nekaj kamnolomov v Nabrežini. V Lokovecu je bila precej razvita žebjarška obrt, v Sovodnjah pletarska in na spodnjem Krasu bičarska, na Banjški planoti in na Cerkljanskem pa čipkarska obrt. Vsled tega ni bilo skoro nikakega izseljevanja, narod je imel doma dovolj kruha in je živel splošno v precejšnjem blagostanju.

Tudi kulturno so dosegli goriški Slovenci visoko stopnjo. Slovensko šolstvo je bilo po deželi dobro razvito, tudi v srednje šole je zahajalo povprečno največ slovenskih otrok. K splošni izobrazbi ljudstva so pripomogle največ različne organizacije in društva, katerih je bilo okolo 500; samo v mestu Gorica jih je bilo 31. Največ je bilo izobraževalnih društev, in sicer 258, vrhtega pa 92 gospodarskih, 45 strokovnih in 8 športnih. Na vsako posamezno občino so odpadla tedaj povprečno več kot 4 društva. V Gorici je izhajalo v dveh slovenskih tiskarnah 12 periodičnih časopisov, medtem ko so jih imeli Italijani le 7. Splošno se je narod zelo zanimal za javna vprašanja in skoraj ni bilo hiše brez časopisa. Zaradi tega so bili goriški Slovenci najzavestnejši del našega naroda, ki so se kljub političnemu in gospodarskemu pritisku od strani vlade, kakor tudi od strani Nemcev in Italijanov, prav lepo razvijali in dosegli celo višjo kulturo in gospodarsko stopnjo kakor italijanski sodeželani. Ob izbruhu svetovne vojne je bila ravno Gorica središče boja slovenskega naroda proti državi, in "Veda" je bila glasnik tega gibanja. Probujeno ni bilo le mesto in posamezniki po deželi, takozvana inteligenca, probujen je bil ves narod, ki se je v celoti udeleževal političnega življenja in na-

rodnostnega boja in zasledoval pazljivo vse dogodke v zunanjem svetu.

• • •

Ob izbruhu svetovne vojne je padla težka roka avstrijskega absolutizma na Goriško. Vso inteligenco, zavedne fante in može po deželi so bili odpeljali v zapore; obdolžili so jih veleizdaje. Romali so, zasramovani od mestne sodrge, iz zapore v zapor, iz Gorice na ljubljanski grad. Tako se je pričelo trpljenje goriškega ljudstva! Kdor ni moral k vojakom, je odšel v zapor, tako da je bila dežela skoro brez vsakega vodstva in inteligenca.

Še huje je postalo, ko je izbruhnila vojna z Italijo. Dežela je bila slabo preskrbljena in že takrat je vladala naravnost lakota, v poletju leta 1915. pa je divjala po goriški okolici in na Krasu kolera. Avstrijske oblasti so postopale z narodom neusmiljeno. Ni bilo zdravniške oskrbe, niti najenostavnejših higijeničnih odredb za bolnike, le vojaške straže so stale pred okuženimi hišami. Medtem je gnala avstrijska uprava ljudstvo iz ogroženih vasi. Brez vsakega obvestila, brez vsakega pripomočka so morali ljudje celo ponoči in v največji naglici nenadoma zapuščati svoje domove in bežati. Ponoči so jih vojaki in orožniki podili iz postelje in kogar so podnevi zalotili na polju ali zunaj, so ga odgnali, ne da bi mu dovolili odnesti s seboj vsaj najpotrebnejše predmete. Ljudje so morali bežati peš in na vozovih proti kranjski meji, kjer so jih nalagali na živinske vozove in prepeljali v notranjost države. Cele tedne so bile ceste polne voz in tisočev glav živine, katero so morali begunci med potjo ali na meji pustiti in prodati vojaštvu. Drugo imovino so izgubili po poti ali na železnici. Po zapuščenih domovih je avstrijsko vojaštvo ropalo in pustošilo, in nikomur ni prišlo na um, da bi rešil ubogim ljudem imetek iz zapuščenih hiš. Tako se je godilo prvič, ko so Italijani napadli, isto se je ponovilo, ko je padla Gorica in pozneje, ko so bili nadaljni kraji izpraznjeni. Vedno so morali ljudje v naglici in v zadnjem trenutku bežati, ko se je že boj vršil v njihovi bližini. Zato je bilo tudi vse polno ljudi ranjenih in ubitih na begu. Na ta način so propadle milijonske vrednote, katere bi bilo mogoče z lahkoto rešiti.

Skupno je bežalo izpod domače strehe okolo 80.000 Slovencev. Večina se je nastanila med rojaki na Kranjskem, Spodnjem Štajerskem in Koroškem, drugi del pa so odpeljale avstrijske oblasti v notranjost države, na Gornje Štajersko, Moravsko in Češko, celo na Ogrsko, največ pa na Nižje Avstrijsko. Na Nižje Avstrijskem so jih spravile v celo vrsto taborišč v primitivne barake, skozi katerih strehe je lil dež in katerih stene niso mogle ljudi, navajenih gorkega podnebja, varovati občutnega mraza. V barakah o kaki higijeni ni bilo niti sledu. Vse polno nesnage in vsakovrstne golazni, nič postelj, niti odej, uprava neurejena, tako so živeli Goričani v prvih taboriščih. Kar je država dala za njihovo oskrbo, so pograbili različni špekulanti, ki so si na ta način nagrabili milijone. Nemško ljudstvo jim ni bilo prijazno, ni jim hotelo ničesar prodajati, in kar so si mogli kupiti, so morali plačevati po najvišjih cenah.

Tako so porabili v kratkem času vse svoje prihranke. Ljudstvo jih je zasramovalo kot izdajalec in jim očitalo, da so krivi vojne, ter jih vedno ogrožalo. V taboriščih se je postopalo ž njimi do otvoritve parlamenta kakor z navadnimi političnimi interniranci. Niso uživali nikake osebne svobode, vsled nezadostne hrane in slabih higijeničnih odredb so bile nalezljive bolezni zelo razširjene. Samo v taborišču Gmünd je umrlo v prvih 7 mesecih čez 3000 beguncev, v taborišču Steinklamm pa v 1 mesecu nad 280 otrok.

V olajšavo bednega stanja je odmerila vlada spočetka 70 vin. beguske podpore na osebo in dan, toda le onim, ki so stanovali izven taborišč in nad Dravo, medtem ko vsi begunci pod Dravo, t. j. v ožjem vojnem ozemlju, niso dobivali do 1. julija 1917 niti vinarja. Niti te beraške miloščine niso delili pravilno in tisoče ljudi je sploh nikdar ni prejelo. Zaslужiti pa niso mogli ničesar, ker jih kot tužce niso sprejemali na delo, matere, starci in otroci pa sploh niso mogli delati in teh je bilo največ. Edino na Češkem se jim je godilo bolje, tam so bili sprejeti res gostoljubno in se je ravnalo z njimi kot z ljudmi in brati.

Ko je propadla Avstrija, so začeli Nemci hladiti svojo jezo nad nesrečneži, katere so metali iz stanovanj, odpovedovati jim aprovizacijo, ustavili podpore in tudi prodajati jim niso hoteli ničesar. Zato so bežali vsi domov, deloma so jih prepeljale jugoslovanske oblasti v Strnišče pri Ptujju, kjer jih prebiva danes v nekdanjih vojaških bolnišnicah 3100. Taborišče je sicer lepo in higijenično dobro urejeno, begunci pa so nastanjeni kupoma v barakah, ki niso razdeljene v stanovišča za posamezne družine, le uradniki in boljše družine imajo lastna stanovanja. Prehrana je slaba. Za 1200 oseb je odmerjenih dnevno le 4 kg masti, 3 kg soli itd. Zjutraj dobe slabo grenko črno kavo, opoldne slabo juho, in krompir, zvečer zopet črno kavo. Otroci in starci ne dobivajo nikakega poboljška. Do danes se niti za te niti za druge begunce ni zadostno poskrbelo, zlasti ne za njih zaposlenje, kljub temu pa so se premnogim ustavile podpore, tako da žive danes v slabših razmerah kakor preje.

Tudi v slovenskih deželah se jim ni godilo bolje kakor v tujini. Narod jih ni sprejemal prijazno, po večini so tudi tukaj mnogo težje dobivali potrebno hrano kakor drugi ljudje, celo stanovanja so težko našli. Niti občine, niti druge javne oblasti jim niso hile posebno naklonjene, narod sam jim je bil neprijazen, tako da je ostalo do danes razmerje med Gorjanci in domačim ljudstvom precej napeto. Tega je kriva predvsem slaba organizacija, zlasti pa to, da se nihče ni brigal za nje, niti stranke, niti posamezniki. Za Rdeči križ in podobno so se nabrali v Sloveniji milijoni, za begunce pa so pritekali vinarji. Nihče ni skrbel za to, da bi se mogli ti ljudje pošteno preživljati, da bi mogli kmetje obdelovati zemljo, akoravno je bilo toliko gospodrstev zapuščenih; raje so jih pustili, da so živeli kot begunci od državne in narodove miloščine. To ostane za vedno črn madež na našem narodu!

(Konec prihodnjič.)

Rudolf Golouh:

Jugoslavija.

Nastala je iz krvi in sramote tisočletnega cesarstva Habsburžanov.

Naše prokletstvo, prokletstvo vseh tistih, ki so bili pritisnjeni k tlom, ki so živeli v nevednosti in suženjstvu, v temi in ponižanju, je spremljalo klavno propadanje krute tiranije blagoslovljenih rabljev.

Sijajno gospodstvo dunajskih cesarjev je uničeno. Iz krvi in nasilja je nastalo, v krvi in nasilju je našlo svoj primerni konec.

Ali je kdo, izmed zatiranih ali protežiranih, za njim žaloval?

Ob tragičnem preporodu nemirne Evrope, je morala najprej propasti Avstrija. Dunajski proletarijat je razvil nad nekdanjo mogočno prestolico rdeči prapor svobode in socializma. Ta čin je največje in najlepše maščevanje za vse naše trpljenje.

Narodom, s katerimi smo do včeraj delili britko usodo, naš pozdrav. Bili smo vsi brez razlike le žrtve sistema, ki je moral propasti, ker je prišel novi čas . . .

Čas obračuna in ustajenja.

In zavestnega hotenja in zavestnih ciljev v novem življenju.

Pozdravljena prva zora našega dneva; komaj razločujemo zlate obronke nove zarje, solnce nam ne blišči še v svojem polnem sijaju, ali bliža se že, kmalu bo planilo — sveti svetli plamen — raz gore in razžarilo našo temno globel! Pozdravljen prvi tenki žarek naše luči!

Ob zori tega 1. majnika, velikega dneva brezpravnih, stopamo jugoslovansko delavstvo v novo zgodovino.

Naj ne bo nevredna ljudstva, ki se je doslej odlikovalo le v trpljenju . . .

• • •

Kako si živel doslej brat Srbin? Niti tebi ni bila usoda mila. Tužni Balkan velikih narodov in še večjih nadlog! Toliko zdrave in mogočne sile je v tvojih ljudstvih, da bi sama vzdignila svet, pa klečiš tisočletja v krvi, trpiš v nasilju in onemoglosti. Bratje po krvi in duši smo, pa se tako malo poznamo. Sovražniki, tuji in lastni, so nam zapirali vrata prostosti in sreče, branila in ohranila nas je le sveta vera v boljše čase, v neprepredljivo zmago tega, kar nosimo — skriti zaklad — v našem srcu.

Krvaveli smo vsi, rodili smo se doslej za nasilno smrt — na otoku Vid sem videl tisočere gomile tvojih žrtvovanih otrok — zaslužili smo si svojo prostost, svojo bodočnost.

To bodočnost, to prostost tirjamo danes, zanjo se bomo borili, razlaščeni in brezpravni bratje — razlaščeni in brezpravni še vedno — od Makedonije do Korotana.

Vemo, da ne bo boj nič manj hujši, tudi če naperjen proti lastnemu razrednemu sovražniku, vemo, da bo šlo kopito kapitalističnega konja ne-

usmiljeno nad nami, ali lahka bo žrtev, vesel naš korak, ker bo boj ideje in napredka proti temi in predpravici, ker bo boj za zgradbo prave Jugoslavije, ljudske in svobodne Jugoslavije.

Zakaj kar nam je dajalo vero in moč v vsem našem težkem dosedanem življenju, je bilo naš trdno spoznanje, da se bo iz tega zaslužnjenega plemena razvil krasen narod velikih duhov, jake proste volje.

Zaradi te naše žive vere, zaradi tega spoznanja smo se borili za oživotvorjenje Jugoslavije.

Za ta cilj smo delali vsi, zavestno ali nezavestno, revni ali privilegirani, gospodujoči ali gospodovani sinovi jugoslovanske zemlje. Sedaj gre naša pot narazen. Prvi korak do svobode je zahteval cvet našega naroda, upamo, da bo korak v višjo popolnejšo svobodo, v urejeno, socialistično Jugoslavijo lažji.

Ustavili se v nobenem slučaju ne bomo. Kar ni moglo preprečiti združeno gospodstvo turških in nemških tiranov, ne bo mogla preprečiti niti konservativnost lastnih ljudi.

Novi čas je pred nami. Njega zahteve se morajo udeležiti. Ni sile, ki bi se mogla temu trajno protiviti.

Družabni razvoj ima svoje zakone.

Pozdravljen brat Srbin, veliki človek nezlomljive samostojne sile, pozdravljen v znamenju tega našega globokega prepričanja.

• • •

Tebe trpeči brat Bolgar, pogrešamo še vedno v naši sredi. Upamo, da ne več dolgo. Politično, duševne in nič manj gospodarske potrebe našega celokupnega življenja zahtevajo, da se nam pridružiš. Kot socialisti moramo vedno stremeti po ustanovitvi velikih državnih in gospodarskih tvorb. Tvoja pridružitve nam je potrebna, zaradi našega intenzivnejšega gospodarskega življenja, zaradi primerne razvoja našega dela in naše politike na vsem jugoslovanskem ozemlju, zaradi miru na izkrvavljenem Balkanu, zaradi ojačenja naše socialistične družine. Jugoslovanski socialisti in bolgarski socialisti imamo izvršiti v tem oziru veliko nalogo, in bo morda le nam mogoče prodreti vse one stene, ki se jih na tej in na oni strani stavi med nami in vami.

Svobodna združba vseh jugoslovanskih narodov, od bolgarskega do slovenskega, je naša zahteva, od nas je odvisno, da se izpolni.

Svobodna združba vseh jugoslovanskih narodov, od bolgarskega do slovenskega, je naša zahteva, od nas je odvisno, da se izpolni.

Brat Bolgar, na tvojo pomoč računamo. Čim več nas bo, tem močnejši bomo, tem hitrejša in večja bo zmaga.

• • •

Sodrug, grozote svetovne vojne, vsled katere smo krvaveli mi hujše, nego vsi drugi narodi, so nam pustile strašno dedščino. Ni mogoče urediti vse v trenutku. Naš postanek se šele pričinja. Zavedajmo se, da smo stopili v novo fazo razmer in razvoja. Krasna bo Jugoslavija, če se bodo njeni sinovi zavedali njenega poslanstva. Od nas je odvisno, da

postavimo v središču Evrope oltar človeški misli, svobodi in napredku.

V nas je ogromno energije, ogromno neizražene sile.

Zaupajmo!

UTRINKI.

Kapitalistični sistem obstaja vsled nevednosti ljudskih množic. Ker je to glavni vzrok, in ker hočemo ta sistem odpraviti s korenino vred, je potrebno, da te množice izobrazimo.

Neizobražene množice niso za resnično demokracijo, pač pa so za kapitalistično štafazo in diktaturo.

Arthur Henderson, tajnik britske Labor party pravi, da so strokovne organizacije v Angliji mnogo bolj vpoštevane kakor pa strokovne organizacije v Zedinjenih državah. Po njegovem mnenju zavzema delavski sloji v Zedinjenih državah intenziven značaj vsled tega, ker delodajalec odrekajo delavskim organizacijam pravico do eksistence. Vzlic temu misli Gompers, da služi vsem organizacijam delavskega gibanja po vsem svetu za vzor.

Socializem je bil dolgo časa v zraku in v knjigah. Danes stopa na zemljo, in vsi ki imajo slabo vest, se ga boje, pa bi ga radi odslovili z lažmi.

Socialisti na Poljskem nameravajo prevzeti državne vajeti v roke, kakor hitro odpade angleška blokada, ki je namenjena sicer Rusiji, ki pa strahuje in vlada vse male narode, ki so postali v tej vojni "neodvisni" od centralnih držav, da postanejo odvisni od angleškega imperializma, ki jim diktira vse pogoje njih industrialnega razvoja. Z industrialno diktaturo Angleške si poljski socialisti ne upajo prevzeti odgovornosti državne uprave. Držanje poljskih socialistov ni težko razumevati.

V Mar del Plata v Argentini je bil pri zadnjih volitvah izvoljen socialist za župana. Mesto leži na vzhodnem obrežju Argentinije in šteje 300.000 prebivalcev. V vsej južni Ameriki je to prvi socialistični župan.

Francija želi več turistov. Vlada poziva zlasti Američane, da naj obiskujejo deželo. Ustanovila je tudi poseben oddelek, imenovan "Narodna turistična pisarna", ki naj pospešuje turizmo. . . . Kdor ima dovolj denarja, bo gotovo lahko ugodno potoval. Toda vsakdo ga nima.

Uradno se vodi boj proti draginji. Pri tem se je dvainvajset predmetov podražilo od časa, ko je predsednik izdal znani apel na železničarje, pa do 16. novembra, za dva odstotka. Kdor kupuje, lahko opaža, da se cene še vedno dvigajo.

Če še niste naročili Ameriškega družinskega koledarja za leto 1920, storite to takoj. Stane 65c; svoto pošljete lahko v poštinih znamkah.

Ako vam je potekla naročnina na Proletarca, jo obnovite. Ne čakajte tirjatve iz upravnništva.

Cena papirju za časopisje gre vedno višje, polga tega se pa papir tudi težko dobi. "Appeal to Reason" dolži veliko ameriško časopisje, da izrablja sedanjo situacijo pomankanja tiskovnega papirja za uničenje delavskega časopisja, ker ne bo moglo zmagovati visokih cen papirja, če ga bo sploh mogoče dobiti. Nekatere angleške publikacije so že prenehale izhajati. Zdi se, da skuša veliko časopisje s tem uničiti tudi liste pisane v inozemskih jezikih. Kakor v vsaki stvari v tej deželi, so tudi radi pomankanja papirja uvedli preiskavo, ki pa seveda ne bo imela nobenega, za nas ugodnega rezultata. Lastniki provincionalnih listov priporočajo, naj velikomestni dnevniki zmanjšajo obseg, da bodo na ta način v stanu dobiti tiskarski papir tudi drugi listi. To bi se dalo izvesti le s prisilno naredbo, kakor je bila v času vojne, ko je tudi vladalo občutno pomankanje papirja. Ni pa verjetno, da bo vlada imela dovolj poguma izdati tako naredbo.

Tisk Proletarca nas stane sedaj nad sto odstotkov več, kakor pred par leti. Poleg tega so se podražile tudi vse druge pisarniške potrebščine. Naročnike prosimo, naj to vpoštevajo in pridobivajo Proletarcu nove naročnike. Povečanje cirkulacije bi nam izdatno pomagalo. Prisiljeni bomo v doglednem času povišati tudi naročnino. Naročite list sedaj, ko ga dobite še po stari ceni.

V Združenih državah imamo prohibicijo. Izdelovanje in prodajanje žganja je strogo zabranjeno. Kljub temu je v dveh dneh poginilo vraznih mestih Amerike nad sto ljudi, ker so vživali strup, katerega so jim brezvestneži prodali za žganje. V raznih skriviščih se sedaj v času prohibicije napravi na stotine galonov žganja dnevno; le, da to ni nikako žganje, nego brozga, ki ne zasluži drugega imena, kakor strup. V tihotapstvu z žganjem so zapopadeni velikanski dobički; kupčevanje z žganjem je zlat studence, iz katerega zajema vedno več ljudi. Za kršitelje prohibicije so določene stroge kazni, toda alkoholičnega strupa je vedno več, kršiteljem zakonov pa oblasti ne morejo do živga. Kako tudi, ko vedno čitamo, kako dele dobiček kršitelji prohibicionističnih zakonov z uradniki, ki bi morali skrbeti, da se zakoni spolnujejo. Dokler bo kapitalistična družba, bo tako. Dokler bodo profiti, bodo podkupvanja, ljudstvo pa mora trpeti posledice. Korumpiranost kapitalistične družbe bo v stanu odpraviti le socializem.

Ogrski krščanski socialci so prosluli s svojim belim terorizmom po vsem svetu. S krvavimi črkami bo v zgodovini zapisano ime krščanskega socialca

Friedricha, ki je, kakor znano, moral odstopiti celo na zahtevo entente in je bil udeležen tudi na Tiszovem umoru, kakor so pokazale preiskave. Značilno za vladanje krščanske socialne vlade na Ogrskem je tudi dejstvo, da se je ententni zastopnik Clark, mudeč se v Budimpešti in videvši nesramnosti in nasilstva, ki so jih uganjali beli teroristi, tako zgrozil, da je zapretil, da odpotuje takoj, če se ne neha nečloveške preganjanje. V Haimaskaru je ogrska vlada ustanovila veliko taborišče, kamor je zaprta vse od kraja, kar ni trebilo v krščansko socialni rog. Deloma se je to zapiranje vmasah že omejilo na zahtevo zastopnika Clarka, oziroma sedanje koalicijske vlade. Vladni krogi pa so pošiljali in še pošiljajo med svet laži o delu vlade in o ljudstvu, ki baje silno želi kraljev in cesarjev. Celo dunajsko meščansko časopisje pravi, da vladni korespondenčni urad prekaša v lažeh največje mojstre za izmišljena poročila.

Če si res socialist, pristopi v socialistično organizacijo in postani organizator in agitator za socializem.

Po Združenih državah so se ustanovile razne organizacije z vsemi mogočimi imeni, ki so si vzele za nalogo boj proti draginji. Vlada se bori proti draginji; časopisje poroča dan za dnem o uspehih, ki jih je baje že dosegel ta boj. Čudni so ti uspehi, ko vsakdo ve iz lastne izkušnje, da postajajo vse potrebščine dan za dnem dražje. Skrahiranje sedanjega sistema jasno kaže tudi boj meščanskih organizacij in raznih oblasti proti profitarstvu in draginji, ki nas žene še v večjo draginjo. Socializem ve za zdravlilo proti profitarstvu in draginji. Tega zdravila pa buržvazna družba noče ravno zato, ker je socialistično. Zato bo vodila boj proti draginji na svoj poseben način, špekulanti pa bodo odirali ljudstvo naprej brez strahu pred raznimi preiskavami od strani nesocialističnih institucij. Kadar bo socializem dovolj močan v tej deželi, bo tudi profitom pričela zvoniti zadnja ura.

Urad za delavsko statistiko poroča o cenah. Od leta 1913 do novembra letošnjega leta so se cene po tej statistiki povišale poprečno za 92 odstotkov. Če se vzame za cene leta 1913 poprečna številka 100, je znašala meseca oktobra 188, meseca novembra pa 192. Koliko jih je, ki so se jim plače v tom času podvojile?

Pri zadnjih občinskih volitvah v Angliji je bilo izvoljenih nenavadno veliko število delavcev za župane in občinske svetovalec. V londonskih okrajih je izvoljenih 13 delavskih županov.

Iz Bazla poročajo, da je bivši kajzer pripravljen stopiti pred sodišče, izbrati pa hoče čas in mesto sam. — Če je na telegramu kaj resnice, je Viljemov sklep zelo moder.

ADVERTISEMENT

Slov. delavska

podporna zveza

Ustanovljena dne 26.
avgusta 1906.Inkorporirana 22. aprila
1906 v državi Penn.

Sedež: Johnstown, Pa.

GLAVNI URADNIKI:

Predsednik: IVAN PROSTOR, 6120 St. Clair Ave., Cleveland,
Ohio.Podpredsednik: JOSIP ZORKO, R. F. D. 2, Box 113, West
Newton, Pa.

Glavni tajnik: BLAS NOVAK, 634 Main St., Johnstown, Pa.

1. Pom. tajnik: FRANK PAVLOVČIČ, 634 Main St., John-
stown, Pa.2. Pom. taj. ANDREJ VIDRIČ, R. F. D. box 4, Johnstown,
Pa.

Blagajnik: JOSIP ŽELE, 6502 St. Clair Ave., Cleveland, O.

Pom. Blagajnik: ANTON HOČEVAR, R. F. D. 2, Box 27,
Bridgeport, O.

NADZORNI ODBOR:

Predsednik nadzor. odbora: IGNATZ PODVASNIK, 6325
Station St., E. E. Pittsburgh, Pa.1. nadzornik: SOPHIA BIRK, 606 St. Clair Ave., Cleve-
land, Ohio.

2. nadzornik: IVAN GROSELJ, 885 137th St., Cleveland, O.

POROTNI ODBOR:

Predsednik porot. odbora: MARTIN OBERŽAN, Box 72,
East Mineral, Kans.

1. porotnik: FRANCO TEROPČIČ, R. 1, Banonza, Ark.

2. porotnik: JOSIP GOLOB, 1916 S. 14th St., Springfield, Ill.

VRHOVNI ZDRAVNIK:

Dr. JOSIP V. GRAHEK, 843 E. Ohio St., Pittsburgh, Pa.

Glavni urad: 634 Main St., Johnstown, Pa.

URADNO GLASILO: PROLETAREC.

3639 W. 26th St., Chicago, Ill.

Cenjena društva, oziroma njih uradniki, so uljudno pro-
šeni pošiljati vse dopise naravnost na glavnega tajnika in
nikogar drugega. Denar naj se pošlje edino potom Poštnih,
Expresnih, ali Bančnih denarnih nakaznic, nikakor pa ne po-
tom privatnih čekov. Nakaznice naj se naslavljajo: Blas
Novak, Title Trust and Guarantee Co. in tako naslovljene
pošiljajo z mesečnim poročilom na naslov gl. tajnika.

V slučaju, da opazijo društveni tajniki pri poročilih
glavnega tajnika kake pomanjkljivosti, naj to nemudoma
saznanijo uradu glavnega tajnika, da se v prihodnje popravi.

ALI ZVEZDE UTRIPAJO?

V priprosti govorici čujemo večkrat o utripanju
zvezd. To je seveda zmeta, kajti zvezde ne utripajo.
Zvezde so planeti in solnce, ki imajo svojo svetlobo
ali pa je dobivajo od drugih solne. Kot take mečeje
od sebe na vse strani žarke. Kakor sveti naše solnce,
in kadar njegova svetloba zadene zrak, ki objemlje
naše zemlje ter sreča mnogo predmetov, malih delov
prahu in drugih reči, ki neprenehoma plešejo okoli
tako da pride svetloba k nam šestokrat utripajoča.
Na isti način se potom teh plavajočih delov v zraku
prizadeti tudi žarki svetlobe, ki prihajajo od zvezd.
Če gledaš na oddaljeno razsvetlano okno, okrog ka-
terega se suče množica ljudi, ki tekajo semintja mi-
mo okna, vidiš, kakor da svetloba na oknu utriplje.

Utripanje pa ni nič drugega kakor ustavljanje žar-
kov svetlobe, ki prihaja k našim očem od okna.

LISTU V PODPORO.

Anton Pue, Cicero, Ill.\$.60
Bartol Yerant, Aliquippa, Pa.43
Ferd. Belaj, Cleveland, O.	1.00
Valentin Makarovic, Cleveland, O.50
John Roje, Cleveland, O.50
Frank Jakše, La Salle, Ill.50
Frank Gottlicher, Chicago, Ill.50
John Logar, Cleveland, O.50

Skupaj\$	4.53
Zadnji izkaz	864.32
Izkaz do 17. julija 1919	124.20

Skupaj v letu 1919\$993.05

KDO VE?

Pred par tedni smo v tem listu priobčili apel
Antonije Orešnik iz Polzele pri Celju, ki želi izve-
diti, kje se nahaja njen soproj Paul Orešnik, od ka-
terega ni dobila glasu že več let. Sedaj je nam posla-
la pismo z nekaterimi podrobnostmi, katerega tu pri-
občujemo, tiste, katerim je o gori omenjenem rojaku
kaj znano, pa prosimo, naj nam to sporoče. Pismo se
glasi:

Polzela pri Celju, 8. dec. 1919.

Upravništvu Proletarca:

Prejela sem Vaše pismo z dne 24. oktobra, v ka-
terem želite zvedeti več podrobnosti o mojem sopro-
gu, in se Vam zanj srčno zahvaljujem.

Moj mož Paul Orešnik je odšel od tukaj v jeseni
l. 1911. Prvo mesto v Ameriki, kamor je potoval, je
bilo Johnstown, Pa. Bil je član podporne organiza-
cije Delavec v Conemaugh, Pa.

Koncem leta 1912 je odšel v St. Paul, Minn. De-
lal je v pivovarnah in bil je tudi izučen mesar. Sta-
noval je, dokler sem še dobivala pisma od njega, v
Cambria City pri Leo Kosmelju. Zadnje pismo sem
prejela okoli božiča leta 1915, od takrat pa ne dobim
od njega nobenega glasu. Star je okoli 53 let.

Njegov naslov v St. Paulu je bil 327 W 7th St.

Prosim Vas prav lepo, da v slučaju, da zveste
kaj o njem, takoj sporočite. — Antonija Orešnik."

Ako želi kdo prevzeti zastopstvo za nabiranje naroč-
nikov Proletarcu, prodajati Am. družinski koledar, bro-
šure in knjige, naj piše upravništvu, ki bo poslalo po-
trebne listine in informacije. Na tu priobčene zastopnike
apeliramo, naj skušajo ob vsaki ugodni priliki pridobivati
naročnike temu listu. Pravzaprav je dolžnost vsakega
slovenskega zavednega delavca agitirati za njegovo gla-
silo - Proletarec.

Ako je ime kakega zastopnika izpuščano, naj se ogla-
si, pa bomo popravili imenik.

Naročniki lista in koledarja naj nam vselej, kadar
se preselijo, sporoče njihov stari in novi naslov. To je
potrebno radi reda in pa da boste list redno prejeli.

Upravništvo.

IV. IZKAZ PRISPEVKOV ZA SOCIALISTIČNI TISK V STAREM KRAJU.

Jenny Lind, Ark.: Jugosl. socialist. klub št. 83 \$2.50; po \$1.: Frank Gorenc, Vera Pitt, Mart. Soparnik; po 50c: F. Škrabanja, Frank Grile; po 25c: F. Planovšek, F. Teropišič, A. Smergut, J. Sperlič, T. Terček, A. Kolbe, J. Sadar, F. Oceppek, F. Vodišek, J. Oceppek, J. Močivnikar, A. Pečar; po 15c.: A. Oceppek; po 10c: L. Kolenc, F. Kline, Rosie Vodišek; po 5c: Mary Kolenc, L. Kolenc, J. Brislant, A. Lagaj, E. Razoršek. — \$10.35.

Hughes, Okla.: Po \$1.: Štefania Novak, Helena Novak, Mat. Novak, J. Jarc, M. Rus, R. oZre, J. Kogej; po 50c.: Antonija Knez, A. Knez, Josie Rus, F. Slak; po 25c.: F. Oceppek, Anie Oceppek; po 5c: J. Rus. — \$9.55; poslano po Fr. Gorencu skupaj — \$19.75. (15c odbito za poštnino.)

Forest City, Pa. Jos. Pašek \$2; po \$1: A. Bajda, F. 7ganc; po 50c: R. Ravnikar, Fany Ravnikar, F. Korošek, A. Božič, L. Ostanek, V. Grin, J. Povhe, F. Rataic, Mary Rataic, F. Ilavar, Pet. Prosenec; po 25c: J. Čebular, J. Sirca, L. Gliha, F. Košir, M. Cigale, F. Sirca, A. Kalingar, J. Treven, M. Zotler, I. Čebular, J. Semru, M. Grošelj, F. Verbaš, J. Sogar, Teresia Ratajčec, K. Rataic; po 15c: G. Verbovšek; po 10c: F. Grečar, J. Miheuc, V. Lavriha. — \$14.05.

Waukegan, Ill.: Po \$1: R. Skala; po 75c: Mart. Judnič; po 50c: F. Svete, F. Archar, P. Peklaj, J. Maček, L. Lah, F. Repp, L. Mohar, J. Mrak; po 25c.: J. W. Horneal. — \$6.00.

Madrid, Iowa.: Po \$1: J. Beston, A. Martinčič, J. Rajkovich; po 50c: M. Zupan, F. Goršek, L. Pliso, F. Omerza, V. Jerkovich, A. Ausich, F. Burk; po 25c: J. Pire. — \$6.75.

Hermine, Pa.: Po \$1: A. Zornik; po 50c: F. Rachne, J. Kaus, H. Vulič, F. Mlekuš, F. Bertel, H. Vulič, M. Urana, I. Golobar, A. Rus, A. Bertl; po 25c: F. Drab, M. Barlič, J. drab, M. Kosher, F. Slivšek, J. Peternel, T. Zmajdovich, A. Rachne, J. Jelšovar, St. Gorenc, P. Koleša, M. Jančar, J. Golob, M. Kotar, A. Bizjak, A. Sibir, J. Stovašnik, I. Fle-re, F. Vulič, A. Klabara; po 10c: L. Jesenšek. — \$11.55.

Detroit, Mich.: Po \$2: P. Kisovec, L. Gorjup; po \$1: E. Baje, M. Glad, F. Dolenc, L. Urbančič, T. Petrič, A. Turk, J. Klarič, J. Oceppek, J. Grile, A. Potočnik, J. Rački, M. Marinich, Mate Marinič, Ch. Zelnik, J. Brenčič, J. Erbežnik, L. Mantony, J. Kotar, J. Anžiček; po 50c: J. Stimac, J. Kal-čič, A. Kalan, J. Bobich, J. Grile, J. Cedilnik, L. Podgor-šek, P. Jeršen, J. Ivec, Agnes Grile, R. Potočnik, M. Ogri-zek, J. Frakelj, J. Pretnar, J. Drobnič, J. Kos, S. Bajec. — \$32.50.

Chicago II.: Po \$1: F. Petrič, J. Mihajlovič, F. Godi-na, I. Molek, P. Bernik, A. Putz, J. Kocjan, H. Deles, F. Udovich, A. N. Skubie, Mary Udovich; po 50c: F. Mrgole. — \$11.50.

Chicago, Ill.: Po \$1: Frank Aleš, Minka Aleš, Ant. Vi-čič, P. Vesel, J. Kertich, F. Siglar, L. Vesel, F. Stonich;

po 50c: J. Sernel, M. Laurich, J. Andlovec, A. Spolar, K. Kapel, J. Zbašnik, Neimenovan, A. Perc, F. Turk, F. Šifrer, M. Keber, Angela Perme, M. Klemenc, M. Švigel, A. Terbo-vec, M. Aučin; po 30c: S. Lavrič; po 25c: F. Mravlja; po 25c J. Vodašek, Ch. Verhovec, O. Lavrič, C. R. Žitnik, J. Jesih, A. Horvat, F. Turk, M. Cukale, O. Fačerka, V. Dres-sar, A. Rjave, F. Zaitz, M. Omahen, L. Volk. — \$20.25.

Zadnji izkaz \$104.65
V tem izkazu 122.35

Skupaj do 30. decembra 1919 \$227.00
Tajništvo J. S. Z.

FOND ZA OSVOBODITEV POLITIČNIH JETNIKOV AMERICAN FREEDOM LIGE.

Homer City, Pa.: Po \$2: F. Smerdelj; po \$1: J. Jenesh, J. Mauser, J. Kramser, J. Slabe, F. Babich; po 50c: T. Zebir, J. Monich; po 25c: J. Kremžar, M. Maček, M. Pišler; po 5c: F. O'Soline. — \$10.00.

Pittsburgh, Pa.: Po \$1: F. Eržen; po 50c: J. Eržen, J. Kroter; po 25c: F. Miklavčič, M. Morove, E. Bartch, E. Pr-mru, F. Čerar. — \$3.25.

Los Angeles, Cal. — Člani društva SSPZ. št. 124 po 1: Geo. Holar; po 50c: A. Sokol, A. Alnevich, A. Kolar, A. Tr-tah, G. Starešinič. — \$3.50.

Sesser, Ill.: Člani Narodne Hrvatske Zajednice odsek broj 441 po 50c: A. Crnovich, J. Pavletich, I. Sajat, J. Vol-ny, A. Sajat; po 25c: Lj. Tadič, R. Krivokuća, M. Pantovič, V. Sevič; po 30c: F. Osterman. — \$3.50.

Hermine 2, Pa.: Po \$1.00: Katy Nemec, B. Mestrovich; po 50c: M. Kokalj, Ja. Svenčik, J. Mihelich, L. Prašnikar, J. Mohar, A. Bačar, F. Jereb, Katy Božič, K. Bolko, J. Fe-gič, Carrie Fegich, V. Dressar, F. Rome, F. Kastele, F. Stro-jan, A. Kodrich, L. Flère, J. Pival, M. Kravec, I. Frigula, D. Čopič, J. Lustick, N. Bvidack; po 25c: J. Skarja, J. Ce-bulj, J. Gašparšič, F. Jelnikar, M. Podnešek, L. Pajer, J. Jereb, Jessie Pirsh, F. Cernelich, M. Anžur, J. Lovše, A. Vi-dic, F. Perone, G. Anžur, J. Pirsh, S. Kralj, A. Cujko, Marta Kolar, A. Copek, S. Paich, Dora Paich. — \$18.75.

Zadnji izkaz \$555.46
V tem izkazu 33.30

Skupaj do 31. decembra 1919 \$593.76
Tajništvo J. S. Z.

Zanimivo bi bilo izvedeti, če ima takozvana "American Legion", ki nesramno zlorablja ameri-ško ime, eksekutivne pravice v deželi.

Ameriški družinski koledar za leto 1920

— sedaj razpošiljamo. — Koledar je trdo vezan, obsega 196 strani in stane 65c. Klubom in društvom damo pri večjih naročilih znaten popust. Priporočamo, naj se rojaki po naselbinah med seboj dogovore in naroče po več koledarjev skupaj, da nam tako pomagajo znižati pošiljalne stroške; vezba, tisk in tiskarske potrebščine so letos mnogo dražje kot prejšnja leta, toda kljub temu smo določili koledarju najnižjo ceno, ki je v danih razmerah mogoča.

NIKJER ne dobite za tako majhen denar knjige s tako izbranim gradivom in ilustracijami ter trdo vezano, kakor je Ameriški družinski koledar.

SEDAJ, ko so tu dolgi zimski večeri in imate več časa za čitanje, vam priporočamo v naročitev tudi letošnji letnik Ameriškega družinskega koledarja (1919), katerega imamo še nekaj v zalogi. Stane 50c. Naročila sprejema

PROLETAREC,

3639 W. 26th St.

CHICAGO, ILL.

Kašelj in prehlad se nahajata sedaj skoro povsod. Se znebiti tega in vstaviti nadaljne bolezni, vzemite **Severa's Balsam for Lungs** (Severov Balsam za pljuča), ki je izvrstno zdravilo za kašelj in prehlad. Cena je 25c in 50 in 1c in 2c davka.

Influenca in celo najmanjši prehlad bi se ne smelo zanemariti. **Severa's Cold and Grip Tablets** (Severove tablete zoper prehlad in grip) so priporočljive za zdravljenje teh bolezni. Cena je 30 centov in 2c davka.

Glavobol navadno zahteva hitro pomoč. Da se to doseže ena ali dve **Severa's Tablets for Headache and Neuralgia** (Severove tablete zoper glavobol in nevralgijo) zadostuje. Poskusite jih. Cena 25 centov in 1c davka.

Žene in dekleta so navadno podvržene raznim boleznim in nerednostim vsled njih seksualnosti. **Severa's Regulator** (Severov Regulator se je že večkrat izkazal dober pri zdravljenju teh bolezni. Cena je \$1.25 in 5c davek.

Jokajoči otroci navadno trpe vsled kakšne nerednosti v njih delikatnim sistemu. Dati bi se moralo pozornost in jih ozdraviti. **Severa's Soothing Drops** (Severove Kroglice za otroke) so velik prijatelj marsikateri materi v takih slučajih otročje bolezni. Cena 25 centov in 1 cent davek.

Navadna zaprtnica povzroča mnogokrat omotico, vzdiganje, zlatenico, in druge jeterne bolezni, katere se izgube ako se vživa **Severa's Liver Pills** (Severove jeterne kroglice). Te delujejo pravilno in točno. Cena je 25 centov in 1c davka.

Srbečni izpahki, poznani pod imenom navadne srbečine, ogrci, lišaji in druge srbeče bolezni navadno hitro preidejo ako se rabi **Severa's Skin Ointment** (Severovo mazilo za kožne bolezni). To zdravilo prinese zadovoljno pomoč in ohladi srbečine. Cena 50 centov in 2 centa davek.

Mazilo za rane katero hitro zdravi in je dobro za rane, bule, opečenje, opalenje, vreže in zagulke naj bi se imelo vsaki hiši. **Severa's Healing Ointment** (Severovo zdravilno mazilo) popolnoma odgovarja na te zahteve. Cena je 25 centov in 1c davka.

Slaba prebava slabi človeka, in sledi jej zaprtnica ter migrena. **Severa's Balsam of Life** (Severov življenjski balzam) je namenjen, da prežene take bolečine. Ojači ves sistem in vredi čreva. Cena je 85c in 4c davek.

Za grgljanje ali izpiranje nosnic v prehladu ali ob influenci priporočamo, da rabite **Severa's Antiseptol** (Severov Antiseptol). Je prijazno vrejeno nalašč za gori navedene svrhe. Zdravi membrano kožico. Cena 35 centov in 2 centa davek.

Oslabeli živci so večkrat vzrok nervoznosti, zgube spanca, histeričnih in nervoznih sunkov. Ako želite ojačiti vaš živci sistem vzemite **Severa's Nervoton** (Severov Nervoton). To je izvrstno zdravilo in tonika. Cena je \$1.25 in 5 centov davka.

KOLENDAR ZASTONJ!

Tudi letos smo razposlali veliko število Severovih Slovenskih koledarjev, našim lekarnarjem v različne kraje, da ji razdele ljudem zastonj. Vprašajte za koledar pri vašem lekarnarju, ali pa pišite naravnost nam.

Severov Almanah za Slovence

leto 1920

prekaša vse naše prejšnje izdaje. Barvane platnice je že marsikdo pohvalil, ki je videl ta almanah. Njegova vsebina nareja to izvrstno ročno knjigo. Povejte vašim prijateljem o tem almanahu.

W. F. SEVERA CO., CEDAR RAPIDS, IOWA.

Liniment,

bi morali imeti v vsaki hiši za takojšnjo uporabo v slučaju potrebe. **Severa's Gothard Oil** (Severovo Gothardsko olje) imejte pri rokah, ker to se je vedno izkazalo izvrstno kot liniment. Cena je 30 in 60 centov in 2 ali 3c davek.

Lepe lase

polne življenja in krasu zalšajo vsako osebo moškega ali ženske. Poskusite s **Severa's Hair Pomade** (Severovo mazilo za lase) enkrat ali dvakrat v tednu. To je izvrstna zmes. Cena 25 centov in 1c davek.

Nečista kri navadno povzroči, da izpahnejo razni mazulji in druge bolečnosti, katere bi se navadno morale odpraviti z uporabo zmesi, katere namen je izčistiti vašo kri. **Severa's Blood Purifier** (Severov Kričistilec) nareja to delo. Cena je \$1.25 in 5 centov davka.

Hrftobol je največkrat povzročen povodom obistnih nerednosti. Vzemite za tak slučaj **Severa's Kidney and Liver Remedy** (Severovo zdravilo za obisti in jetra) ki bo dalo točno in hitro odpomoč. Cena je 75 centov in \$1.25, in 3 ter 5 centov davek.

Zdravilno milo za kožo, ki se tudi lahko uporablja za navadno toaleta pri kopanju in za lepšanja barve, naj bi imeli v vsaki hiši. **Severa's Medicated Skin Soap** (Severovo zdravilno milo za kožo) popolnoma opravi za vse enake potrebe. Cena je 25c.

Severova zdravila yzdrzujejo
zdravje v družinah.

Kašelj

je znan kot eden najbolj znanih
znakov, ki spremlja prehlad, gripo
in kadarkoli so prizadete cevi sap-
nika. Zato potrebujete zdravilo,
ki bo olajšalo vnetje in na ta način
ustavilo vznemirjenje ter kašelj.
Nobeno zdravilo ni boljše, kakor

Severa's Balsam for Lungs

(Severov Balsam za pljuča), ki je
dobro poznan iz leta 1881, kot
vapešno zdravilo za zdravljenje
prehlada, hripavosti in kašlja, sla-
sti še izbaja iz vnetja sapnih cevi,
krčnih napadov in influence. Cena
25c in 1c davka, ali 50c in 2c dav-
ka, v vseh lekarnah.

Severov almanah za Slovence za leto
1920 zastavlja Vprašajte zanj svo-
jega lekarnika.

W. F. SEVERA CO.
CEDAR RAPIDS, IOWA

John Plhak & Co.

1151-1153 W. 18th Street

Chicago,
ILLINOIS.

Modna trgo-
vina. Velika
zaloga moš-
kih, ženskih
in otroških
oblek, izde-
lanih po
najmoder-
nejšem kro-
ju. Cene niz-
ke.

Dr. W. C. Ohlendorf, M. D.

Zdravnik za notranje bolezni
in ranočelnik.

Zdravniška preiskava brezplačna — pla-
čati je le zdravila. 1924 Blue Island
Ave., Chicago. Ureduje od 1 do 3 po-
pol.; od 7 do 9 zvečer. Izven Chicago
liveči bolniki naj pišejo slovensko.

SLOVENCI

pristopajte k

SLOVENSKI NARODNI POD-
PORNI JEDNOTL

Naročite si dnevnik "Prosveta". List stane za celo leto \$4.00,
pol leta pa \$2.00.

Vstanavljajte nova društva. De-
set članov(ic) je treba za novo
društvo. Naslov za list in za taj-
ništvo je: 2657 So. Lawndale Ave.
Chicago, Ill.

MILWAUKEE, WIS.

Seje slovenskega soc. kluba se
vrše vsak drugi in četrti petek v
mesecu v Illirija dvorani", 310—
1st Ave. Ker so vedno važne stva-
ri na dnevnem redu, zato Vas ve-
že dolžnost, da pridete vsi na se-
jo. Pripeljite s sabo tovariše, ki
se zanimajo za razredni boj in še
niso v organizaciji.

Ant. Jeraj, tajnik,
495 Park Str.

Kadar...

Kadar mislite na potovanje v
stari kraj;

kadar želite poslati svojim sta-
rokrajskim sorodnikom, prijate-
ljem ali znancem denar,

ali kadar imate kak drug posel
s starim krajem,

obrnite se na

Leo Zakrajšek-a
70-9th Ave.
NEW YORK, N. Y.

Povej tvojemu prijatelju, da je
v njegovo lastno korist, ako po-
stane čitatelj in naročnik Prole-
tarca.

Mi pošiljamo denar v vse kraje Slovenije,

Hrvatske,
Srbije,
Dalmacije,
in
druge dele
Jugoslavije.

Vse denarne pošiljlatve garantiramo.

American State Bank

1825-1827 Blue Island Avenue,
CHICAGO, ILL.

J. F. Štepinca, pred.

A. J. Krasa, blagajnik.